

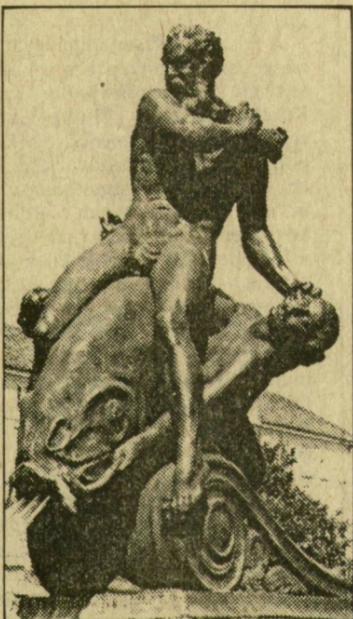
A művészet szegedi tegnapja

A művészeti monográfiákat becsülők egyre szélesebb táborát reprezentatív ajándéknakvalóval örvendeztetni meg az idei téli könyvvásár. Újdonságai közül kiemelkedik az Akadémiai Kiadó által gondozott, tekintélyes kötetpáros, mely a *Magyar művészet 1919—1945* kerül az olvasóközönség elé. Amint e kiadvány tájékoztatója jelzi, „a nyolc részre tagolódo sorozat időben másodikként megjelenő 7/1—II. kötete a Tanácsköztársaság leverésétől a felszabadulásig tárgyalja a magyar építészeti, festészeti, szobrászati, iparművészeti, valamint a fotózás hazai történetét.” A nagy formátumú, 663 oldalas szövegkötetet — mely 1285 fekete reprodukció és 33 színes tábla által válik vizuálisan is bőséggé —, *Kontha Sándor* művészettörténész szerkesztette. Kiváló szakember társainak közreműködésével arra törekedtek, hogy hűen tükröztessék ama végső következtetést, mely szerint „...a nehéz politikai és gazdasági körülmények, a művészeti életet sem kímélő megrázkódtatások ellenére a korszak magyar művészetének szinte minden műfajában maradandó értékek születtek.” A kiadvány általános bemutatása helyett — mint az előző köteteknél (1983) is tettük —, sajátosan „szegedi szemmel” próbálunk bepillantani e mesteni monográfiamonstrum ezres nagyságrendű lapjai közé. Hiszen sokunkat mindenek előtt az érdekel, hogy *Tisza-parti városunk „tegnapi, ábrázoló-kultúrája* miként alakult a két világháború között. Ezért is adtuk vázlatos recenzióknak a fenti helyi jellegű művészeti visszatekintésre utaló címet.

*

E sorozat múltkori kötetiből (1890—1919) is kitént, hogy a századforduló körüli művészetünk hazai kibontakozásának feltételei nagyrészt Budapesten teremtődtek meg. De mint régebben, úgy az ellenforradalom időszakában is jelentős szerepet tölthettek be az egyes városok is. Különösen ahol művésztelpek, illetve alkotói közösségek jöttek létre, amint ezt Szolnok, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Miskolc és Szentendre példája mutatja. Nálunk 1926 nyarán *Rudnay Gyula* idehozott tanítványaival teremtette meg a kérés életű *Szegedi Művésztelepet*, mely szép illúziót kelte, sajnos — támogatás híján — a következő évben megszűnt.

Az ellenforradalom 1919 nyárutóján kitérő vihara talán sehol sem tombolt oly vadul, mint éppen a mi Tisza menti művészerkeinkben. Mert bár a haladó szellemű alkotók a fővárosból és máshonnan is többnyire emigrálni kényszerültek, de szűkebb pátriánkban az elűzést túlmenően, az uromlora jutó Horthy-rezsim különítményeseinek gyilkos keze *Kukovetz Nana* és *Heller Ödön* érdemes festőink életét is kioltotta. Az pedig nyilvánvaló, hogy az orosz hadifogságból szocialista eszmékkel hazatért, direktóriumi taggá lett *Hódi Géza* festő és *Gergely Sándor* szobrász, aki a Tanácsköztársaság alatt megújítani kívánt művészetünk motorja volt, külföldi száműzetésre ítéltettek. Gergely markáns, agyag *Őnportré-ját* (1930 k.) csak fotó után közelíthette a képkötet, mert elpusztult. Az itthon maradt alkotóinkra — ha hivatalos, reakciós kultúrpolitika-hoz nem alkalmazkodtak —, az elhallgattatás, a fájó magány és nélkülözés várt. Festőink, grafikusaink soraiból ezek közé tartozott: *Juhász Gyula* „lelki testvére”, a remete életű, lírikus ecsetű *Károlyi Lajos*, aki fiatalon Nagybányán, az ottani művésztelep egyik alapítótagjaként végezte stúdióumait. Tőle *Bárkák a Tiszán* című képe lett megemlítve. Szóba került még az akkori éra keserve által bomló agyúvá vált *Papp Gábor* festőnk, továbbá a bátor cikkeket író, grafikus *Tardos-Taussig Armin*, a sztrájkokat legkorábban ábrázolni merő *Parobek Alajos*, a kommunista perbe fogott *Dinnyés Ferenc*, aki képein az itteni utcarészletek mellett a dolgozó embereket mutató műveit szociális tartalommal töltötte meg. Nem maradt ki a kötetből, a munkatáborba vitt s öngyilkossá vált, japán

PÁSZTOR JÁNOS:
ROMBOLÓ TISZA

finomságú metszeteket varázsló *Vadász Endre*, valamint más, megaludni nem hajlandó újért küzdő mesterünk sem. Neveik és olykor egy-egy művük a vaskos monográfiában jóllehet megtalálhatók, de legtöbbjük alkotói teljesítménye kimerítőbb értékelést kívánt volna meg.

A vidéki közgyűjteményeket summázó fejezetben, a *Móra Ferenc* által vezetett *Szegedi Múzeum* képtára méltán került élre. Nem véletlenül, mert a Szépművészeti Múzeum letéteként 1902-től olyan remek festőegyeniségek, mint Csók István *Báthori Erzsébet*, Madarász Viktor *Zápolya Izabella*, Thorma János *Békesség veletek*, Hegedűs László *Rabiga* című nagyméretű vásznai voltak — más művekkel együtt — láthatók az 1941-ben történt visszakerülésükig. A régebbi helyi festők közül — a múzeum dísztermében ma is kiállított — *Landau Alajos*, *Jó Ferenc*, *Kacziány Ödön*, továbbá a náluk fiatalabb, Szolnokra került *Zombory Lajos* és a Vásárhelyen jeleskedő *Endre Béla* — akik Szegeden láttak napvilágot —, piktorális tevékenységüknek megfelelő hangsúllyal lettek a kötetben szerepeltetve. A velük kortárs, pátriánkbeli *Cs. Joachim Ferenc* hangulatos városképei révén nyert említést. *Nyilasy Sándor* nem annyira a tápéi parasztfiataltságot idillikusan bemutató művei kapcsán, hanem konkrétan, a *Tömörkény Istvánról* készített portréja és a *Templomtér* című egykori helyi városképe kapcsán lett megemlítve. Talán azért is, mert a dél-alföldi népi környezetet gyermeki tisztasággal élénkítő *Süli András*, az algóji napszámos „östehtesség” megragadó naiv-képei hitelesebbnek tűnnek. A kor legimpozánsabb itteni magángyűjteményét, *Bach Bernát* malomtulajdonos régi külföldi nagyságok (Pinturichio, Moroni, Magnasco, itáliai piktorok stb.) alkotásait őrző kollektívja kellő méltatásban részesült. Csak úgy *Ambrozovics Dezső* műfordító két és félszázat meghaladó festészeti hagyatéka is, melyet 1936-ban múzeumunkra örökölt. Ennek kapcsán *Barabás Miklós*, *Székely Bertalan*, *Mendnyánszky László* és számos hazai művész értékes munkáival gyarapított közgyűjteményünk, mely országos viszonylatban is méltán vált jelentőssé.

Művészetünk szegedi tegnapja alatt, a — korban uralkodó — neoelektikus építészeti és akadémikus szobrászati rányomta bélyegét a városunkban létrejött építményekre és emlékművekre is. Jellemző erre a *Foerk Ernő* által hátrányosan átdolgozott, neoromán stílusú *Fogadalmi templom* (1930). A Dóm helyi kötdésű művészeinek alkotásaiból válogatva, figyelemre méltó, a fiatalon hozzánk kötdő *Erdey Dezső* modern formálású *Szent Antal-kútja* (1944). Megbecsülten szól a kötet *Rerrich Béla* munkásságáról, főleg a Fogadalmi templom körüli archaizáló és modern hatást ötvöző épület-együtteséről, illetve az olaszos *Dóm tér-ről*. E koncepcióba izülő *Demeter-torony* helyreállításakor került

bele *Weichinger Károly* keresztelő-medencéje és *Aba Novák Vilmos* egyháztörténelmi témájú falképei. Tőle valók a *Hősök kapujának* lefedett freskói is. Néhány reprot a Dóm teret U-alakban körülvevő épület-sorra is szenteltek, melynek árkádjai alatt kapott helyet az 1930-ban *Nemzeti Emlécsarnok*-ká nyilvánított Pantheon. Az ide gyűjtött tetemes mennyiségű — hazánk jeleseit megörökítő — szobrászportré és figurális plasztika magját *Stróbl Alajos* arcmásai képezik. A rutinmunkák sorából *Izsó Miklós*, *Medgyessy Ferenc*, *Ligeti Miklós* és más neves mesterek művei emelkednek az átlag fölé. A század első két évtizede alatt felállított Széchenyi téri szobrokat, a fiatalon városunkban is dolgozó, pályázatra készülő, fővárosi kiállítására plasztikázó *Pásztor János* allegorikus *diszkút-figuráival* (1930) gazdagították. Szegedet akkortájt a „szobrok városá”-nak titulálták, de ennek importált látványosságát mi sem tükrözi jobban, mint az a tény, hogy itt élő szobrászaink elkényszerültek pátriájukból távozni. *Petri (Pick) Lajos*, a vidéki lemaradottságtól való félelmében kelt útra. *Taiszer Jánost*, *Vigh Ferencet* és *Papp Józsefet* pedig inkább a megélhetés elviselhetetlensége kényszerítette szertett otthonukból el. Közülük *Taiszernek* csak a nevét találjuk meg a kötetben, míg *Petrinek* két alkotása is illusztrálva lett. Így a sikerültté formált *Kodály-portréja* és a fővárosban felállított *Huszáremlékmű-ve* (1934).

*

Ha, a *Magyar művészet 1919—1945* című nagyszabású sorozat-kiadvány új kötetébe és dús képanyagába belelapozunk, úgy tájékozódást nyerhetünk „...a kor művészete fő áramlatainak bemutatására és értékelésére: historizálás és akadémizmus, aktivizmus és avantgarde, magyaros, népi törekvések, nyugat-európai igazodás, az ún. „római iskola”, a nagybányai hagyomány továbbélése, a szocialista művészet” szimbiózisára. Eme stílus kategóriákban csaknem mindenütt fellelhetők *Szeged művészeti tegnapja* alatt létrejött alkotások is. Bár a mi számunkra teljesebbnek tűnne a kor ábrázoló-kultúrájáról való „lokális összképünk”, ha az olyan jelentőssé vált mestereink, mint például: *Dorogi Imre*, *Erdélyi Mihály*, *Vinkler László*, *Tápai Antal* és *Kopasz Márta*, valamint más érdemes társaik ifjúkori munkásságáról is hírt kaphatunk, azaz adhattunk volna. Mert a nevezettek alkotásai már a huszas évektől nemcsak helyben, de a Nemzeti Szalon és Műcsarnok tárlatain is szerepeltek, díjakban részesültek, sőt a nemzetközi bemutatók néhányán sem vallottak szégyent. Igaz, hogy *korszakváltás előtti pályájuk, a múlt rendszer évtizedeiből áttível az 1945 utáni szocialista időszakunkba és alkotói tevékenységük a felszabadulást követően bontakozott ki teljesen*. Az ő szárbaszökkenésük elhagyása viszont pótolva lett azokkal a terjedelmes méltatásokkal és sok képrepróval, melyekkel *hangsúlyossá* vált, hogy *Tisza-parti városunkból mily rendkívüli tehetségek röp-pentek ki a nagyvilágba*. Elég, ha az európai avantgard-szobrászati szegedi úttörőjének, *Csáky József* párizsi plasztikáira hivatkozunk, melyet a múzeumok féltve őriznek. Vagy az itt diákoskodó, majd 1919 őszén szárnyait falaink között kibontó, világhírűvé lett *Moholy-Nagy László*, sokoldalú, konstruktivista életművét említjük, mely a Chicagóban általa alapított *Új Bauhaus* vezetésével nyerte betetőzését. Az egyetemes művészettörténet nemcsak kettejük teljesítményét tartja számon, de *Buday György* grafikai tevékenységét is. Ő volt az, aki a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumá*-nak körében (1931) kezdett, majd Londonban jutott el odáig, hogy a fametszés nemzetközi klasszikusainak egyikévé vált.

SZELESI ZOLTÁN

a neves művészettörténész utolsó írása

PAUL ÉLUARD

„A költészet célja a gyakorlati igazság”

Túl igényes barátainak

Ha azt mondom hogy a nap úgy remeg az erdőn
Mint női öl amint végigterül az ágyon
Elhiszitek nekem s átérzitek a vágyam

Ha azt mondom hogy egy esős nap hosszan csengő
Kristály cseng a csók elnyújtott renyheségén
Elhiszitek nekem s szerelmeitek soká tart

Ha azt mondom hogy az ágyam ágai közt
Fészket rak egy madár ki sose mond igent
Elhiszitek s osztjátok vergődésemet

Ha azt mondom hogy egy nagy folyó kulcsa fordul
A forrás öblén hogy a zöld völgyet kitarja
Ezt is elhiszitek sőt meg is értitek

De ha egyszerűen megénekelem az utcát
S egész hazámat is mint egy végtelen utcát
Már nem hisztek nekem s pusztába vonultok

Mert céltalan az út ha nem tudod hogy együtt
Küzdhetni csak ki harcát és reményét az ember
Hogy megértse s megváltoztassa a világot

Szívem egy lépte majd elragad titeket
Nincs nagy erőm csak az hogy életem az hogy élek

De fel nem foghatom hogy szavam csak csodálják
Mikor én fel akarok szabadítani
Hogy a fényt alkotó testvéreinkkel éppoly
Egyek legyetek mint moszattal zizge náddal

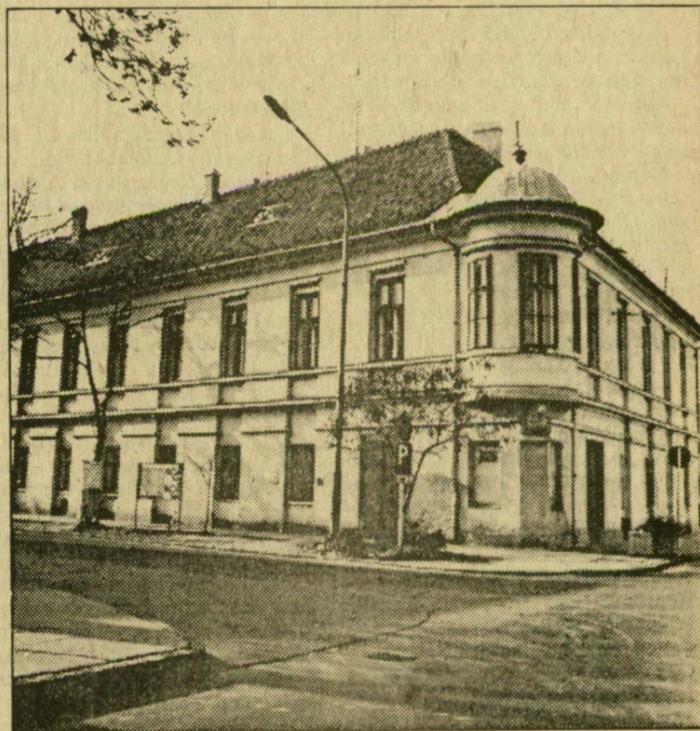
(1947)

Somlyó György fordítása

Száz esztendeje, 1885. december 14-én született Paul Éluard a szerelem és a béke költője, az első világháború idején induló fiatal francia költőnemzedék egyik legeredetibb tehetsége. Kezdetben a dadaista Tristan Tzara követője, majd a szürrealizmushoz csatlakozott, amely megfogalmazásában „a szellem totális felszabadításának módja”. Hosszú pályáján a háború undorától eljutott az értékteremtésig, a humanizmusig, a szerelemig és a békevágyig.

Szeged műemlékei

10. A DÁNI-HÁZ

A Dáni János utca 7. szám alatti épület: „Műemlék, „Dáni-ház”, készült 1820 táján copf stílusban, valószínűleg Vedres István tervei szerint.”

A művészi igénnyel épült magánházak legszebb hirmondója a Korda-Dáni sarokház. Emeletén a kör alakú, zárt sarokerkélyt a faragott kőoroslán konzolszerűen tartja, kupolaszerű sisakja bádoggal fedett. Kapunyílása íves záródású, udvari tornácának boltívei még barokkos izlésűek. Építtetője Korda

János (a szabadságharc nemzetőr ezredese), aki Vedres István Róza lányát vette nőül. A házat később Korda veje Dáni Ferenc (48-as nemzetőr kapitány) örökölte. Ezért 1862—65 között Landau Alajos fényképiró cégjelzése „Dáni-Korda-ház”-ként jelöli az épületet. A nagy árvízkor négy fényképen is megörökítették. Ekkor „Dáni Ferenc főispán” (károsultak még: „Polgár László földb., „Straszer Gyula utazó úgnök és Schwarz Ignác keresk. segéd”), 1880 körül már „Polgár László” a tulajdonos.